

ONOMASTICA DANSURILOR POPULARE ROMÂNEȘTI

The Onomastics of Romanian Folk Dances

Silvia PITIRICIU¹

Abstract

Romanian folk dances are a form of folk art expression within the Balkan-Carpathian space. Their name reflects their connection to the space that gave birth to them, to their anonymous creators and to nature. A series of toponyms is to be found in the terminology of Romanian folk dances. The change from toponyms to dance names is done by means of suffixation. Folk art preserves Romanian onomastics and introduces it to the universal circuit of cultural values.

Keywords: folk dances, onomastics, derivation, suffixes, toponyms

Dansurile populare exprimă esența folclorică a unui popor. Din cele mai vechi timpuri, dansul a început simplu, la marile sărbători și ritualuri religioase, ajungând până astăzi să dobândească o complexitate fără egal și o varietate de forme. El recrează situații și evenimente din viața poporului, fiind una dintre cele mai fascinante forme de artă². Dansurile populare sunt însoțite de muzică instrumentală, de strigături, bătaii din palme, chiuituri. Toate converg spre sincretism³, trăsătură caracteristică acestei forme de manifestare artistică. Tradiționale sau noi, spontane sau organizate, dansurile populare românești ne spun ceva, transmit un mesaj cu care se înscriu în istoria noastră culturală.

Terminologia dansurilor populare trebuie exploatată și valorificată, atât din punct de vedere etnologic și cultural, cât, mai ales, din punct de vedere lingvistic. Dansurile populare românești fac parte din marea familie a dansurilor balcano-carpatică, distinse, între altele, prin bogăție ritmică, ținută și expresie. Jocul și dansul sunt forme de artă universale, practicate din timpuri arhaice în cadrul ceremoniilor religioase, de celebrare a naturii ori a victoriei în luptă. Terminologia reflectă Termenii generici *joc*, *dans* sunt apropiați semantic unul de celălalt. *Jocul* definit simplu ca „dans popular” (DEXI, 1001), iar *dansul* drept „ansamblu de mișcări ritmice executate în ritmul unei melodii, care are caracter religios, de artă sau de divertisment” (DEXI, 506). Universalitatea lor se reflectă în terminologia asemănătoare în diferite limbi: *joc* este un termen moștenit în română din lat. *iocus*, cf. ar. *gioc*, megl., istr. *joc*, dar și it. *giuoco*, prov. *joc*, fr. *jeu*, cat. *jog*, sp. *juego*, port. *jogo* (DER, 446; REW 4588); *dans* este un termen împrumutat în română din fr. *danse*, cf. it. *danza*, germ. *Tanz* (DER, 278; DEXI, 506). Mai apropiați de spațiul geografic românesc sunt termenii *horă* și *sârbă*. Primul are o semnificație mai concretă: „dans în cerc”, prin extindere „melodie a acestui dans”, „cerc format din cei care execută acest dans” (DER, 401); al doilea este definit vag drept „dans popular” (DER, 719). Originea și răspândirea

¹ Conf.univ.dr., Universitatea din Craiova

² «La danse est le premier-né des arts. La musique et la poésie s'écoulent dans le temps; les arts plastiques et l'architecture modèlent l'espace. Mais la danse vit à la fois dans l'espace et le temps. Avant de confier ses émotions à la pierre, au verbe, au son, l'homme se sert de son propre corps pour organiser l'espace et pour rythmer le temps». (Cf. Sachs, 1938: 7)

³ Cf. Pop, Ruxăndoiu, 1978: 80.

termenilor infirmă specificul românesc inclus în unele definiții lexicografice⁴. Termenul *horă*/var. *hoară*, *hore* trimite la spațiul balcanic: în română a intrat din bg. *xopa*, cf. ngr. *Xoqos*, srb. *horo*, tc. *hora* (DER, 401); *sârbă* este împrumutat în română din sl. *srūbinŭ* (DER, 719), cf. *srbin* (DEXI, 1820). Denumirile lor sunt edificatoare pentru istoria și spațiul geografic în care își duc viața creatorii lor. Termenul *horă*, care desemnează o formă de dans întâlnită la mai multe popoare este înregistrat pentru prima dată în limba română la Dosoftei⁵. În timp, a dezvoltat o bogată frazeologie: de la elementele care particularizează un joc (*Hora socrilor*, *Hora miresei*, *Hora de mână*), până la expresiile cu tentă populară: *a intra în horă*, *a ieși la horă*, *a se găti de horă*, *a nu-i veni vremea la horă*, *a duce hora*, *a lua hora înainte*, *a întinde hora*, *a se prinde în horă*, a căror semantică exprimă mentalități fixate în coordonate spațio-temporale românești.

Cercetarea noastră se oprește asupra terminologiei dansurilor populare care, din punct de vedere lingvistic, se înscriu în categoria deonomasticelor: nume de dansuri populare care provin din toponime ori din hidronime. Demersul pune în valoare relația dintre numele proprii și numele comune, etimologia și definiția.

Toponimele se regăsesc în terminologia dansurilor populare românești prin mai multe elemente: nume de regiuni și de așezări urbane ori rurale. Prin derivare cu sufixe specifice, care indică originea, locul⁶, și prin antonomază se face trecerea la numele comune.

a. În limba română, cu sufixul *-eană* s-au creat mai multe denumiri de dansuri populare: *abruđeana* cu varianta *abruđeanca* ori *abruđul* (< *Abrud*) „dans moșesc din zona Abrudului” (MDA, 4; DEXI, 4); *ardeleana* cu varianta *ardeleanca*, *ardeleneasca* (< *Ardeal*) „numele unui vechi dans popular din Ardeal” (DEXI, 120); *novăceana* (< *Novaci*) „dans popular din zona Novaci”; *vâlceana* (< *Vâlcea*) „horă din zona Vâlcea”.

b. Cu sufixul *-eancă* (*-ean* + *-că*) au luat naștere denumiri de dansuri populare precum: *basarabeanca* (< *Basarabia*⁷) „dans popular din Basarabia”; *brașoveanca* cu varianta regională *brașoveana* (< *Brașov*⁸) „dans popular din zona Brașovului” (MDA, 1312); *brăileanca* (< *Brăila*) „dans din zona Brăilei”; *ostroveancă* (< *Ostrov*) „dans din zona Ostrov”.

c. Cu sufixul *-ană* s-au format denumiri de dansuri ca: *hațegana* (< *Hațeg*) „învârtită din zona Hațegului și apoi din alte zone ale Ardealului de sud”, *lugojana* (< *Lugoj*) „dans popular bănățean, care se joacă cu dansatori prinși în cerc”.

d. Cu sufixul *-ească* au luat naștere nume precum: *codreneasca* cu varianta *codrenescul* (< *Codru*⁹) „dans popular din ținutul Codrului” (MDA, 593) *corăbiasca* cu variantele *corăbiasa*, *corăbiereasca* (< *Corabia*) „dans popular din Moldova” (MDA, 665); *moldoveneasca*

⁴ Termenul *horă* apare definit ca „numele unui dans popular românesc, cu ritm binar și cu mișcări moderate, în care jucătorii se prind de mână sau de umeri, formând un cerc închis” (DEXI, 868); *sârba* este „dans popular românesc, cu ritm vioi, care se joacă în cerc” (DEXI, 1820).

⁵ Mitropolitul Dosoftei, *Viața și petrecerea svinților*, Iași, 1682, p. 12, apud MDA XLIV.

⁶ Cf. Iordan, 1963: 293-305.

⁷ Toponimul a luat naștere de la antroponimul *Basarab*, nume cu rezonanță în istoria românilor.

⁸ Toponimul *Brașov* are la bază un antroponim, semnificând „orașul lui Brașo.” (cf. PR,339).

⁹ Zonă situată în Maramureș.

(< *Moldova*) „dans popular în ritm vioi din Moldova”; *muntenasca* (< *Muntenia*¹⁰) „dans popular din Muntenia”; *olteneasca* (< *Oltenia*) „dans popular din Oltenia”.

Hidronimele se regăsesc în denumiri de dansuri populare ca: *jianca* (< *Jiu* + *-n* + *-că*) „dans popular răspândit în jurul Sibiului și în nordul Olteniei”; *mureșeana* (< *Mureș* + *-eană*) „dans popular din zona Mureșului și din Ardealul de centru”, *someșeana* (< *Someș* + *-eană*) „dans popular din zona Năsăudului”.

Elementele de onomastică se conservă în terminologia dansurilor populare atât în numele proprii, cât și în cele comune. În creațiile interne, bazele sunt toponime și hidronime din diferite zone ale țării. Ele se combină cu sufixe care s-au specializat în indicarea originii, a locului. Unele nume sunt suprasufixate, trecând prin mai multe stadii de derivare. Numele comune de dansuri populare selectează forma de feminin, singular, prin analogie cu termenii generici *horă*, *sârbă*, care indică ideea de grup, de dans colectiv. Numele proprii sunt particularizate prin determinări nominale sau adjectivale, care le diferențiază de alte dansuri din aceeași categorie: unele sunt legate de creatorii lor: *Ardeleana lui Luca*, *Fecioreasca lui Pătru*, altele de locul unde s-a jucat prima oară: *Ardeleana de pe Valea Almăjului*, *Ardeleana de la Ruși*, *Hațegana de pe Mureș*, *Someșeana din Sângeorș-Băi*, *Hora de la Letea Veche*, *Hora de la Dăbuleni*, *Învârtita de la Sibiu*, *Învârtita de la Cunța*, *Bătuta de la Adâncata*, *Țarina din Apuseni*, *Țarina de la Găina*, *Fecioreasca de pe Mureș*, *Fecioreasca de la Cribalma* etc.

Prin numele de dansuri populare deonomastice se lărgeste sfera de influență a onomasticii, accentuându-se specificitatea locului și a oamenilor din acel spațiu geografic. Odată cu aceasta, jocul, ca formă de artă populară mijlocește intrarea onomasticii românești în circuitul universal al culturii.

Bibliografie:

- Iordan, Iorgu, *Toponimie românească*, București, Editura Academiei Române, 1963.
Mușat, Radu, *Nume proprii, nume comune. Dicționar de antonomază*, Iași, Editura Polirom, 2006.
Pop, Mihai, Ruxăndoiu, Pavel, *Folclor literar românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
Sachs, Curt, *Histoire de la danse*, Paris, Gallimard, 1938.

SIGLE

- DEXI = Eugenia Dima (coord.), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editura Arc, Editura Gunivas, 2007.
DOOM = Academia Română, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
MDA = Academia Română, *Micul dicționar academic*, București, Editura Univers Enciclopedic, I-IV, 2001-2003.
PR = *Le Robert encyclopédique des noms propres*, Paris, Le Robert, 2009.

¹⁰ Numele propriu *Muntenia* s-a format de la derivatul *muntean* + sufixul *-ia*.